

Yoko Tawada
RAZKROPLJENI PO ZEMLJI

prevedel Domen Kavčič

1. poglavje

Pripoveduje Knud

Že od poldneva sem ležal na kavču pred utišanim TV-sprejemnikom in objemal blazino. Zvoki dežja so me prizemljili. Preplet štropotanja po kamnitem tlaku pred hišo in šumenja, ko kaplje mehko pronica v prstena tla manjšega parka nasproti, bi lahko poslušal v nedogled.

Doma me ni zadrževalo slabo vreme; prav rad pohajkujem ob kanalu, se ustavim na kavi in zavijem v trgovino z rabljenimi ploščami ali se na trgu pomešam med množico pred kioskom s kričече rdeče zapečenimi hrenovkami, iščoč znane obraze. Ta dan pa sem hotel prav lenariti – pač ne početi nič pameznega. S kavča sem se ozrl skoz okno na mrko nebo nad Københavnom: za oblaki se je srebrilo in enako se mi je zasvetlikalo globoko v prsih.

Početi nič – ni prav nič lahko. Kadar ne zdržim več v brezdelju, se navadno zatečem v brskanje po spletu, tokrat pa se mi je uprlo, če sem samo pomislil na sevanje ekrana. Na tisto svetlobo, ki te na silo zvleče na oder, pod slepeče reflektorje, v lažno zvezdništvo. Kakšna bedarija. Rajši bom prižgal televizor, sem si rekel, in zleknjen v miru gledal nastopajoče, ne da bi imel občutek, da me gledajo nazaj. Humoristične šove brez humorja, jezikovno osiromašene popevke, reklame za kuhinjske pripomočke, ki jih uporabiš en-ali dvakrat, preden jih za zmerom pospraviš v predal.

Tako sem naletel na oddajo, v kateri ocenjujejo naše restavracije.

Prepričan sem, da je Danska najprijetnejša država za bivanje na svetu – najbrž zato, ker nam je precej vseeno, kaj jemo. Med gurmanskimi narodi, ki se pehajo za okusi, sta zagotovo prisotni mafija in korupcija. Danci bi si lahko mirno priznali, da sta naša politična higiena in pretežna miroljubnost prejkone zasluga splošnega ravnodušja do prehrane, namesto da se pitamo z omlednim poflom, kot je *Lov za najboljšo hrenovko*.

Očitno sem med reklamami zakinkal in zamudil začetek nove oddaje. Ko sem odprl oči, je bilo pred mano studijsko omizje z gosti, voditelj pa je ves vznemirjen nekaj napletal. Počasi sem doumel, da gre za pogovor s prišleki iz držav, ki ne obstajajo več.

Kamera se je najprej približala Nemki, ki na kopenhavnski univerzi poučuje politično jezikoslovje. Rodila se je in odraščala v nekdanji »Nemški demokratični republiki«, državi, ki smo ji vsi rekli Vzhodna Nemčija.

Voditelj je podvomil: »Ampak v vašem primeru ne gre za to, da bi država kar izginila. Prišlo je samo do združitve, ne?«

»Ne razumete: države, v kateri sem živela, ni več.«

»Pa ne bi mogli potem reči, da je izginila tudi Vzhodna Nemčija? Zakaj samo Vzhodna?«

Gostja je zajela sapo, nato pa spregovorila tako glasno, da je v mikrofону zaškrtalo. Še dobro, da sem imel televizor utišán.

»Za Zahodnjake se po združitvi ni nič spremenilo, nam pa se je življenje obrnilo na glavo. Vse smo morali prilagoditi Zahodni Nemčiji: učbenike, cene, TV-oddaje, delovne pogoje, proste dneve, vse. V svoji domovini smo tako rekoč čez noč postali tujci. Poleg tega so nam, zgodovinarjem z Vzhoda, vzeli službe, ker da naša stališča niso vredna nič.«

Ob tako zahtevni temi bi težko samo poležaval, zato sem mislil poiskati kaj lahkotnejšega, a se mi je daljinca kot nalašč nekam skril. Lahko da sem ga pozabil na umivalniku, ko sem ga maloprej odnesel s sabo v kopalnico. To navado imam še iz otroštva, ko sem ga jemal s sabo na stranišče, da starši medtem ne bi zamenjali programa. Ne zato, ker bi me oddaja posebej zanimala, bolj sem se bal, da mama ne bi spet metala ob tla krožnikov, če bi oče preklopil na drugo. Tudi njej je bilo za TV-sporod bolj ko ne vseeno – jezilo jo je, da se mož obnaša, kot da je ni. Starši so se ločili, ko sem imel petnajst let, in zdaj sem že lep čas na svojem, zato je bilo spoznanje, da napravo še vedno nosim s sabo na stranišče, zame precej klavrno.

Posebej zaradi daljinca se mi ni ljubilo vstajati s kavča, po drugi strani pa se tudi nisem ogrel za oddajo. Medtem ko sem tako mencial, so se zapovrstjo oglasili še moški iz bivše Jugoslavije, ženska iz bivše Sovjetske zveze in nekaj drugih.

Postajal sem vse bolj razdražen. Zvenelo je, kot da bi bili prav ponosni na to, da njihovih držav ni več. Kot da so zato nekaj posebnega. Tudi mi ne živimo več v stari Kraljevini Danski, in kaj potem?

Naši predniki so bili podaniki širnega kraljestva, ki je obsegalo Grenlandijo, mi pa smo samo še državljani majhnega štrclja Evrope. Čeprav te spremembe sam nisem doživel, se lahko štejem za drugo generacijo tistih, ki smo bili ob državo.

Pravzaprav ni dvoma, da je mamina čudna bolezen povezana s tem, da je Danska uradno izgubila Grenlandijo, saj drugače ne bi kar naprej govorila o Eskimih, kot da so njeni otroci. Enemu celo plačuje študij na medicinski fakulteti. Ko pa jo jaz, njen lastni sin, prosim, če mi prispeva za potovanje v tujino, hitro umakne pogled in se izgovori: »Zdajle si ne morem privoščiti.«

Spreletelo me je, da sem zvečer naročen k njej na večerjo. Ker se mi v dežju ni dalo ven, sem ji sklenil poslati SMS, da sem zbolel. Če bi jo poklical, bi že po mojem glasu vedela, da lažem.

S takimi mislimi sem se ubadal, ko je ekran naenkrat zavzel čisto drugačen obraz; nehote sem zlezel s kavča in se usedel naravnost pred televizor. Ženska je bila na las podobna glavni junakinji nekoč priljubljenega animeja *Vesolje brez dežja*. Povedala je, da prihaja z otočja nekje na sredi med Kitajsko in Polinezijo. Da je prišla za eno leto študirat v Evropo, dva meseca pred načrtovano vrnitvijo domov pa je njena država izginila. Od takrat ni videla ne domačih ne prijateljev. Ob teh besedah sem se skremžil, kot da bi zagrizel v limono, in pogoltnil slino, ona pa je neprižadeto nadaljevala. Njen obraz je bil kakor nebo v beli noči, svetel in temen obenem. A najbolj od vsega me je pritegnil jezik, v katerem je pripovedovala: bil

je povsem razumljiv, a to ni bila danščina. Bil je razločnejši, bolj artikuliran, in prvih nekaj sekund sem mislil, da je mogoče norveščina. Pa ni bila. Bližje je bilo švedščini, pa hkrati gotovo ne prav švedščina. Ves čas so bile v prvem planu njene ustnice in ovedel sem se, da že prav strmim vanje, kakor da bi prežal na priložnost, da jo poljubim. Od sramu sem za trenutek pogledal stran. Pomislil sem, da spominja na islandsko pevko Björk v mlajših letih; torej mogoče govori islandsko? Povedala je, da je doma z otoka, in Islandija je zagotovo otok. Položaj je bil sicer vprašljiv. Res je, da se Zemlja močno segreva in zaradi stajanege ledu nastajajo novi morski tokovi, vendar doslej nisem slišal, da bi Islandija odplavala nekam med Kitajsko in Polinezijo. Kateri jezik bi potem to bil? Voditelj je razmišljal podobno.

»Mimogrede, govorite povsem tekoče, ampak kateri jezik je to?« se je pozanimal.

Takrat se je prvič nasmehnila in povedala:

»Moj izum pravzaprav. Domov nisem mogla in študija v Göteborgu nisem mogla podaljšati, pa sem v Trondheim šla. Eno leto sem štipendijo imela. Pomlad, poletje, jesen, zima so minili, kot bi mignil. Na srečo sem v Odenseju službo našla in se spet preselila. Novodobni migranti smo bolj nomadi. Res ni več držav, ki nas nočejo. Ampak tudi takih ni, kjer bi se lahko stalno naselili. Samo tri države sem spoznala. Njihove jezike sem se samo kratek čas učila, hitro jih zamešam. Toliko prostora v možganih ni. Pa sem sama jezik ustvarila. Umeten jezik, ki ga večina Skandinavcev razume.«

»Si z angleščino ne morete pomagati?«

»Zdaj te v Ameriko pošljejo, če angleško znaš. Tega se bojim. Bolezen imam. V državi brez urejene- ga zdravstvenega zavarovanja ne morem živeti.«

»Nameravate ostati na Danskem?«

»Ja. Vsaj dokler ne potone.«

Tako odločen sem bil, da bom nedeljo prelena- ril, zdaj pa mi je srce bobnalo kot za stavo. Obšlo me je vznemirjenje kakor uličnega performerja, ko se okrog njega začne zbirati množica. Na spodnjem robu TV-ekrana se je prikazalo njeno ime: *Hiruko, J.*

Kakšno bizarno zaporedje glasov. Pa trije samo- glasniki. Italijani imajo ime Enrico, sem razmišljal, ampak to je moško. Da ni Madžarka, tam poznajo žensko ime Enikő – ali pa ima njena domovina zgo- dovinske vezi z Madžarsko? Prek step v moji glavi so dirjale misli kakor Huni na konjih.

»Kje pa zdaj delate v Odenseju?«

»V pravljičarskem centru. Stare pravljice otrokom pripovedujem.«

»Pa tako mladi. Ne dajete vtisa, da ste zazrti v dav- nino.«

»Ko vse izgine, kar je včeraj bilo, je že včeraj davna preteklost.«

Vsrkavala je množstvo slovníc, ki so lebdele v zraku, jih pretapljala v sladek dih in z njim opajala poslu- šalce. Meni je zatajila sposobnost presoje, če so njene čudne povedi sploh pravilne, in zazdelo se mi je, kot da plavam. Mogoče pa bodo trdna slovnična pravila nekoč nadomestila kapljevinasta ali plinasta? Moral sem jo spoznati. Ne samo srečati, hotel sem se ji karse-

da približati, jo spremljati na njeni poti. Česa takega še nisem občutil. Še nikoli prej tudi nisem telefoniral na televizijo. Vedel sem, da imajo kontaktno številko, a si nisem predstavljal, da bi jo kdaj poklical.

»Halo, sem diplomant jezikoslovja s kopenhavnske univerze. Zanima me, če bi lahko spoznal gospodično Hiruko, ki je pravkar v vaši oddaji. Proučujem namreč jezike migrantov, zelo bi mi bila v pomoč,« sem poskusil. »Gre pa za državni projekt.«

Telefonist mi je povsem zaupljivo ustregel.

»Po oddaji jo bomo vprašali, če se želi srečati z vami. Prosil bi za vaše ime in uradni naziv oddelka. Boste počakali? Poklicali vas bomo nazaj.«

Odložil sem telefon in se usedel nazaj pred televizor. Prvi del oddaje, pogovor z gosti, se je že končal in zdaj so trije strokovnjaki na dolgo in široko razpredali o nekdanjih cesarstvih: rimskem, osmanskem, dinastiji Yuan ... Prvi je bil profesor zgodovine, drugi pisatelj zgodovinskih romanov, tretji pa podvodni arheolog. Za ta poklic prej še nisem slišal. Povedal je, da raziskuje vasi, poplavljenе po gradnji jezov, pa potopljene otoke v Atlantiku in podobno. Včasih da na morskem dnu zasliši žensko petje, nekoč pa je med potapljanjem naletel na pomodrelo človeško truplo brez glave.

»Nič te ne sme presenetiti. Če se ustrašiš, lahko začneš hiperventilirati in se dušiti, tudi če je s kisikovo bombo vse v redu.«

Zgodovinarju se je očitno zdelo za malo, da vso pozornost žanje potapljač živo rdečih ustnic in črnih las, ki so se lesketali, kot bi bili mokri, zato se je

odkašljaj, nato pa po kapitansko poprijel krmilo in pogovor zasukal daleč stran.

»No, nobeno cesarstvo ne izgine kar tako iz svetovne zgodovine, pa tudi če potone na dno morja. Iz roda v rod ostaja v spominu in slejkoprej se najde kdo, ki bi ga rad *obudil*. Ampak ali vas ob tej besedi ne spreleti srh? Saj obuditi nekaj starega je čudovita reč. Toda obuditi *monarhijo* – ali vas pri tem nič ne zbode?«

Taka »obuditev« je zagotovo smrdela po preživetem nacionalizmu in zadeva bi terjala tehtnejši premislek, a ko sem se spomnil, da utegnem že prav kmalu spoznati Hiruko s televizije, me je zaskrbelo sračje gnezdo na glavi, ki sem ga zagledal v ogledalu, in zdaj sem vso pozornost preusmeril v razčesavanje s prsti. Potem sem pobrskal po komodi za boljšo obleko, se preoblekel, in ravno ko sem si umil zobe, se je voditelj spet obrnil naravnost v kamero ter z mežikanjem nakazoval, da zaključujejo. Konec je, sem si rekel, ko je kamera ob glasbi na lepem po ptičje zajadrala pod strop studia, imena nastopajočih pa so začela kapljati kakor dež proti dnu ekrana in tam ponikala.

Po dvajsetih minutah čakanja sem se že zbal, da so moje povpraševanje kar odpisali, toda ena od prednosti majhnih držav je ravno ta, da upoštevajo glas slehernega. Le malo zatem je zazvonil telefon.

»Halo, vračam klic s televizije. Gospodična J. je privolila v srečanje z vami. Lahko kar pridete, čakala vas bo v avli,« mi je sporočil veselo novico visok moški glas, drug kot prej. Še isti hip sem oblekel pele-

rino z okrasno-oglasnim potiskom na hrbtu: *100-% VODOODBOJEN ULTRALAHEK MATERIAL – SE NE GUBA – KOŽI PUSTI DIHATI*, si navlekel kolesarske dežne hlače, obul nepremočljive superge in zajahal bicikel.

Da sem diplomant jezikoslovja, ni bila laž. Že dve leti delam na triletnem projektu poučevanja priseljenskih otrok o življenju na Danskem prek računalniških igrice, za katerega mi država krije tekoče izdatke in stroške raziskovanja. Sama raziskava se mi sicer ne zdi zanemarljiva, a imam vseeno slabo vest in me zato občasno bolijo zobje in križ. Če bi imel vsaj rad igrice ... V resnici jih na tihem preziram, čeprav sem se v prijavi na razpis za pridobitev sredstev opisal kot velik privrženec mladinske kulture. Na tipe, zasvojene z igricami, ki so izgubili službo in se redijo zaradi nažiranja s fast foodom, ki komaj še spijo in drsijo v sladkorno, gledam zviška, medtem pa na njihovem področju vlečem denar od države ter uživam zdravlje in udobje. Razglašam se za nasprotnika razredne družbe, odkar pa sem se vkrcal na trdno ladjo, ne zberem več poguma, da bi presedlal na kanu. Če bo šlo tako naprej, bom iz leta v leto le še bolj otopen in depresiven, nazadnje pa bom zbolel kakor mama. Ravno sem sanjaril, kako lepo bi bilo, če bi lahko, preden se dokončno izgubim, vzel kakšno leto dopusta za potovanje po Afriki ali Indiji ali kakšnem drugem jezikovno pestrem območju. Veliko denarja sicer nimam prihranjenega, a ker je večina sveta neverjetno poceni, bi mi z dobrim načrtom verjetno uspelo. Že samo prihranki bi najbrž zadostovali za kakšnega

pol leta. Pa mama bi lahko kaj primaknila. A ko sem zagledal obraz tiste Hiruko, sem v trenutku pozabil na pot. To skrivnostno dekle je bilo zame ključ do rešitve uganke. Še nikoli prej nisem klical na televizijo ali zbral dovolj poguma, da bi se sestal z neznancem. Zdaj pa sem naenkrat postal tako podjeten, da sem se komaj prepoznal.

Vstopil sem v televizijsko hišo, opravil varnostni pregled in se javil na recepciji. Naročili so mi, naj počakam v kotu avle, namenjenem obiskovalcem. Brez posebnega zanimanja sem opazoval mimoidoče, dokler se nisem ob enem od njih, suhljatem starejšem možaku z metuljčkom, zdrznil. Hodil je z urnim korakom in na obrazu mu je plaval nasmešek, ki je izdajal veselje do intelektualnega spletkarjenja. Lars von Trier ...? Tako sem ugibal, ko se je iz nasprotni smeri prikazala ženska, ki bi lahko bila Hiruko. Hodila je nenavadno, ne da bi dvigovala noge, kot da bi drsela. Še potem ko se je ustavila in dvignila pogled k meni, se težišče njenega telesa ni premaknilo iz njenega trebuha.

»Dober dan, jaz sem Knud, jezikoslovec.«

»Ime, ki občutek domačnosti daje.«

»No, precej starinsko je. Mama me je na vsak način hotela imenovati po pradedku, ki ga je oboževala.«

»Jezikoslovec je bil?«

»Ne. Levičarski raziskovalec severnega tečaja.«

»Aha, na levičarje in desničarje se tudi oni delijo. Knud Knudsen, jezikoslovec, je tudi vaš prednik?«

»Ne, žal ... Danes na televiziji ste me precej prese-netili. Je bilo v živo?«

»V živo, vseeno brez *happeningov*. Tako državo imate. Ni strahu, da gost naenkrat kaj protidemokratskega reče. Za potencialen incident brez ceremonij poskrbite.«

Njene povedi mi niso šle rade v glavo, če si nisem vzel časa za razmislek, a se mi je dozdevalo, da samo zato, ker sem pač bolj počasen. Za posebej neumnega se sicer nimam, res pa sem včasih še več dni po tem, ko kadim marihuano, naenkrat bolj kratke pameti. Občutek je bil podoben tisti nestrpnosti, ki se te poloti, kadar imaš pred očmi logično razlago, možgani pa so preleni, da bi jo dojeli. Težko sem presodil, ali je moje trenutno nelagodje ob njenih besedah posledica mamil ali inovacij njene gibke slovnice. Takoj pa naj povem, da je bila distanca, ki sem jo čutil, samo distanca do njenega jezika – do nje same sem takoj začutil bližino kakor do starega prijatelja.

»Saj ste doma v Københavnu?«

»Ne, prebivališče je Odense. Ampak nocoj imam sobo rezervirano, na uro ne gledam.«

»Potem bi vas pa povabil na večerjo, lahko? Ne veste, koliko vprašanj imam za vas kot bodoči jezikoslovec.«

»Jezikoslovec ni poklic, ki ljudi navduši. Zame pa diamant.«

Ob teh besedah mi je srce poskakovalo in prevračalo kozolce.

»Kaj pa bi jedli? Kaj finskega, na primer suši?«

»Suši ni finški.«

»Da ni ...? Na, spet sem usekal mimo. Veste, na helsinškem letališču te pozdravijo plakati z napisom *Dobrodošli v deželi treh S-ov.*«

»Treh S-ov?«

»Savne, Sibeliusa in sušija.«

»Prej *sisuja*. Suši zagotovo ni finska jed. Ampak meni sami nihče več ne bo verjel.«

»Jaz vam verjamem, če tako pravite. Greva? Imate dežnik?«

Dež je pojenjal in večerno sonce je oranžno barvalo oblake – za kopenhavnsko nebo redka darežljivost. Znova sem se opomnil, da sem za ta dan že dogovorjen za večerjo. Z osebo, ki je ne kličem po imenu, ampak vlada moji glavi s častnim naslovom »mama«. Ko sva s Hiruko hodila ob kanalu, se je vodna gladina svetlikala v soncu, kakor bi bila posuta z zlatim prahom.

»Res ste od sile, da ste izumili svojo govorico. Od umetnih jezikov sem se preskusil samo v računalniških. Mikalo me je celo, da bi razvil teorijo o jeziku interaktivnih igrice, pa se je reč izkazala za precej matematično, predaleč od mojega pojmovanja jezika. Tudi esperanto sem se učil in obupal – nikakor mi ni šel v glavo. Dobrih učiteljev sicer ne manjka, ampak jaz sem nabasal na takega z nerazumljivo izgovarjavo. Sošolci smo se mu za hrbtom posmehovali, češ da govori pariško narečje esperanta. Esperanto naj bi razumeli po vsem svetu, ampak ne takega, kot smo se ga učili mi – tega ni razumel nihče razen nas. Boljše bi bilo, če bi nas učil kar francoščino. Vi pa za težke

okoliščine niste krivili drugih – domislili ste svoj jezik, ki je uporaben po vsej Skandinaviji. Bravo.«

»Saj ni domišljen. Samo moje trenutne okoliščine odraža. Čez en mesec bodo norveški odtenki zbledeli, bolj dansko se bo obarval. Mogoče.«

»Se pravi, da se bo, če ostanete na Danskem, sčasoma spremenil v čisto danščino?«

»Če bodo migrantom v eni državi dovolili ostati, ne vemo.«

»Ne veste, kako rad bi slišal, da je danščina najlepši med vsemi severnoevropskimi jeziki.«

»Izgovarjava je zelo mehka, zato mi je težka. Vadim jo, medtem ko razkuhano hrano jem.«

»Že dolgo niste govorili materinščine?«

»Nikogar ne srečam, da bi lahko. Čudim se, kam so vsi izginili. Po malem jih mislim poiskati.«

»Kako pa?«

»Danes po oddaji sem veliko klicev in sporočil dobila. Veliko priložnosti.«

»Na, pa sem mislil, da sem edini, ki je klical. Kar majhno razočaranje.«

»Jutri je v Trierju UmamiFest. Beseda *umami* iz mojega maternega jezika izvira. Kakšnega maternega sogovorca bi tam lahko srečala. Mogoče.«

»Grem lahko z vami? Zanimajo me jeziki izginulih držav. Dejansko sem se tega zavedel šele danes – čeprav imam občutek, da sem si jih želel spoznavati že od nekdaj.«

»Trier je za to temo pravi naslov. Center starorimskega cesarstva, ki ga ni več.«

»Rojenih govorcev latinščine pa tudi ne, dolgčas. Čeprav – sami ste še tako mladi in poskočni, pa vaše države vseeno že kar ni več.«

Ob »poskočni« je Hirukin obraz spreletela senca, ali pa se mi je samo zdelo tako.

Odkar sva zapustila TV-postajo, sva ves čas hodila vstric in klepetala. Mogoče nisem razumel čisto vsega, kar je povedala, ampak šlo je nekako takole: rodila se je in odraščala v tehnološko napredni vasi. Ob prvem snegu so senzorji, vgrajeni v ceste, sprožili šobe, da je iz njih začela pršiti topla voda, ki so jo črpali iz vrelov. Tako ceste niso bile nikoli zasnežene. Tudi strehe so bile ogrevane, zato niso bile nikoli prekrte s snegom. Njena babica pa je govorila, da kidanje krepi telo in da se drugače človek pomehkuži, in je kljub svojim stotim letom še vedno kidala sneg s potk zadaj za hišami, ki so bile brez senzorjev. Lopata v njenih rokah je s tako lahkoto dvigala snežne kopice in jih urno odmetavala na točno določeno mesto, da se je zdelo, kakor da jo iz nebes vlečejo nevidne vrvi boga oblakov. Sneg se je nalagal v kupe, ki so spominjali na gradove iz sladkorja, in mala Hiruko se ni nikoli naveličala opazovati babice pri delu.

Na tej točki v njeni pripovedi sva zagledala mojo najljubšo restavracijo s sušijem. Spomin me ni varal: dičila se je z veliko tablo v podobi mumina.

»No vidite, da je suši finski.«

Hiruko je skomignila in povedala: »Dejansko so mumini v našo deželo prebegnili. Ko je bila Finska med kladivom Sovjetske zveze in nakovalom Zahodne Evrope, so od prevelikega stresa začeli hujšati.

Da ne bi značilnih oblin izgubili, so se k nam zatekli. Prav v moji regiji so si dom ustvarili, saj sneg imajo radi.«

»Kako se imenuje ta regija?«

»Hokuecu. Uradno pa se je država na tako imenovane prefektуре delila in po zakonu si moral reči: Sem iz te in te prefektуре. V mojem primeru bi bila to Nigata. Ampak se ni zakona nihče držal, vsi smo staro ime uporabljali. Mumine so ljudje zelo radi imeli, ker so bili prijazni, okrogli, družinski, skoraj nič kosmati. Izjemno priljubljen tip moškega, stalno so jih po televiziji kazali. Po koncu hladne vojne so se na Finsko vrnili.«

»Kako pa to?«

»Starost jih je skrbela. V moji domovini pokojnine niso preveč visoke. Na Finskem je drugače.«

20

21

V restavraciji je bilo vroče in zatohlo; nekaj gostov je že sedelo pri jedi. Z brado sem pomignil proti prosti mizi ob oknu in Hiruko je prikimala. Jedilni list je bil obsežen seznam rib, vsaka pa je bila označena z eno ali več zvezdicami, vse do pet. Poklical sem natakarja in ga prosil za razlago.

»Kaj pomenijo tele zvezdice?«

»Stopnjo bolečine.«

»Bolečine?«

»Povejo, koliko je ulovljeno ribo bolelo od ulova do smrti. Pri množičnem ribolovu se še dolgo premetavajo v mrežah, preden poginejo. Uvidetni ribiči pa lovijo na trnek in ribe z udarcem po glavi pri priči evtanazirajo. Gost lahko izbira po svoji vesti.«

Hiruko se je zadržano nasmehnila. Napol v opravičilo sem pojasnil: »Na Danskem je za človekove pravice že brežhibno poskrbljeno, zdaj so na vrsti živali.«

»Pa veste, da ribiči resnico govorijo?«

»Če je zagotovljena socialna varnost, se laganje ekonomsko ne splača, zato nihče več ne laže.«

Najcenejši je bil losos. Če je verjeti govoricam, v baltskih ribogojnicah tako zelo pretiravajo s pospeševalci drstenja, da se lososi čezmerno namnožijo in se začnejo žreti med sabo. Tako ostanejo samo največji in najmočnejši, ki postajajo čedalje bolj gigantski – baje so videli iz morja skočiti že za kita velik primek. Slišim tudi, da naj bi zaužitje baltskega lososa nenormalno spodbujalo potenco, zaradi česar te po sušiju kar odnese domov med rjuhe. Povrhu potem vedno zaplodiš dvojčke ali trojčke, včasih celo peterčke ali še kaj več – po internetu kroži video, v katerem na desetine drobcenih zarodkov v maternici po ribje mežika in diha na škrge. Zato se mi lososa res ni jedlo. Po drugi strani je tuna tik pred izumrtjem, s školjkami pa sem se enkrat že zastrupil. Pogled mi je obstal na ribi s smešnim imenom *hamači*. *How much-i for hamachi?* Prav, sem si rekel, pa se odločimo po imenu. Kako že pravi kolega literarni teoretik, jedilni listi so žanr zase?

»Tale skuša me prav skuša. A tako, *tako* je ednina od *tacos*? Kar *suzukija* bom, brum brum.«

Ob moji zadnji domislici je Hiruko poskočila. »Novega suzukija ste kje videli?«

»Novega ne. Prijatelj vozi rabljenega, že dobro zdelanega samuraja.«*

Potem ko sva naročila, je nadaljevala zgodbo o otroštvu. Kopne ceste v njeni domači vasi so bile igre željnim vse prej kot zanimive, vleklo jih je višje, v hribe; tam je vse poti, drevje, polja in njive prekrivala tako debela snežna odeja, da oko ni razpoznalo sploh nič oprijemljivega. Zaskrbljeni starši so zato otrokom nadeli krplje z navigacijskim sistemom. To posebno obutev, narejeno tako, da se ne pogrezne v sneg, so v njeni deželi izumili baje že v obdobju »risanja z vrvjo«. ** Predstavljam si, da takrat še niso pisali. Pri nas na Danskem, kjer sneži zelo porredko, taka obuvala niso preveč razširjena, sem jih pa enkrat tudi sam obul, ko sem visoko v švicarskih gorah raziskoval retoromanske jezike. Seveda so bile moje krplje čisto preproste, brez vgrajene navigacije. Hirukine pa niso samo kazale poti in opozarjale na nevarna mesta, kjer bi se lahko udrlo, ampak si se z njimi lahko celo pogovarjal. Zdaj se zaveda, kako nekoristna je bila ta funkcija. Pogovor je potekal na primer takole:

»Krplje, kje so snežni zajci?«

»Kdove. Nimaš drugih vprašanj?«

* *Tako* je po japonsko ‚hobotnica‘, *suzuki* pa japonsko ime za ribo ‚japonski brancin‘. Knud misli na model samurai avtomobilске znamke Suzuki. (Vse opombe so prevajalčeve.)

** Obdobje v japonski prazgodovini *džomon* (okoli 14.000–300 pr. n. št.) se v resnici imenuje po keramiki, okrašeni z vtiskovanjem slamnatih vrvi v mokro glino.

»Krpļe, zakaj sneži?«

»Predolgo bi trajalo, da ti razložimo, še zmrznila bi. Bomo doma.«

Obilno sneženje je odraslim naprtilo veliko dela, za malo Hiruko pa je bila zima najčarobnejši letni čas. Med pritličji hiš in šolo so očetje izkopali tunel, da so lahko otroci hodili k pouku in obiskovali najrazličnejše zimske prireditve. V tistih krajih so bili naklonjeni gledališču, zato so iz snega naredili odre in kulise in izvajali snežne muzikale in kabuki. Program je lahko trajal tudi tri ure in več, pa vseeno ni nikoli nobeden pozabil besedila. Več njenih sošolcev so tako celo odkrili in so pozneje naredili kariero v mestnih gledališčih. V Hirukini domovini so mesta očitno veljala za boljša od podeželja, izraz »na kmetih« pa je imel slabšalen prizvok. Tako niti ni čudno, če je neki krajan posvetil življenje cilju, da bi podeželje *razdeželim* – in zagrešil nezaslišano hudobijo. Mož je bil nedvomno garač; a garač je lahko tudi nebodigatreba. Da bi svojo rojstno vas pripojil prestolnici, se je namenil hribovje, ki ju je ločevalo, zravnati z buldožerjem. Sodil je, da bo tako tudi nehalo snežiti, saj vrhovi ne bodo več zadrževali vlažnega zimskega vetra, ki je vlekel od držav komunističnega bloka. Z javnim denarjem je nabavil mega buldožer, se z njim lotil vzpetin in se v početje tako vživel, da ni mogel odnehati; po malem je krušil pobočje za pobočjem, dokler ni – ker je zaradi segrevanja Zemlje morska gladina tako narasla – vsega otoka, ki je bil zdaj ravnina, pogoltnil Tihi ocean. Po Hirukino ni izključeno, da je bil ravno to vzrok izginotja njene dežele. Da

to sicer zveni kot nekakšna »nacionalna tragedija«, vendar tega ne občuti tako; za državo ji je vseeno. Pekli jo samo, da so njene ljube hribe zravnali z zemljo. In politikom, ki ne spoštujejo gora, ne bo nikoli odpustila!

Razrvana je Hiruko že napol vpila, in jedci pri sosednjih mizah so nama namenjali sumničave poglede. Da bi jih speljal na napačno sled, sem privzdignil skodelico z zelenim čajem in zapel zdravico. Hirukin izraz se je omehčal in s paličicami je počasi razmešala vasabi v sojini omaki.

»Jutri torej potujete v Trier. Kaj pravite, grem lahko z vami?«

Hiruko je zaupljivo prikimala. Manjša ko je država, manj časa potrebuješ, da se spoprijateljiš.

»Karto za jutranji let v Luksemburg imam. Od tam naprej avtobus.«

Natakarja sem poprosil, naj mi rezervira isti let. Kot študent sem si karte kupoval sam prek smilephona, po diplomi pa mi je starejši sošolec zaupal, da natakarji zate naredijo vse, kar jih prosiš.

Medtem ko sva se sladkala s sladoledom z mačo, sem zatrjeval, da smo si besedo *mača* tako kot besedo *mačo* sposodili iz španščine.

»Ni res, čeprav meni sami nihče ne verjame,« je odkimavala Hiruko. »Ampak jutri – jutri bova mogoče že dva,« je zamrmrala z upolnlim glasom.

2. poglavje

Pripoveduje Hiruko

Telefon je zazvonil na torek, ko je po dolgem času spet posijalo sonce.

Bolščala sem skoz okno in se spraševala, zakaj neki sem prišla tako zgodaj. Pogled mi je zastiral gladek, brezizrazen zid sosednje stavbe. Navadno je bil sivkast, a se je ta dan svetil mlečno belo, kot da bo iz njega vsak čas zmezelo maslo, in mi vzbujal skominne. Nanj je padala senca zastave; naenkrat je mehko vstala in silovito vzplapolala v vetru, pa že naslednji trenutek spet mrtvo obvisela. In spet. Kako smo jim že pravili, *koi nobori*? Ali ne pomeni *koi* ljubezen?*

Mineval je tretji teden, odkar sem začela delati v centru. Medtem se je sončev tir po malem zamikal, in ko sem se zavedela, da se je senca na zidu ravno zato pojavila zdaj, ob tej uri, me je preblisnilo, kako tesno smo nevede vpeti v nemo kolesje nebesnih teles.

Zastava. Kdo neki bi obesil zastavo? Samo po senci nisem mogla vedeti, kakšna je. Mogoče je državna, sem ugibala in se spomnila, da sem zadnjič, ko sem skočila po sendvič, v sosesčini opazila tablo neke ambasade. Ambasade tako neznatne, nepomembne države, da človeka razveseli, ko odkrije, da še obstaja; ime sem pozabila. Odprla sem okno, se nagnila ven, zasukala v pasu in se razgledala diagonalno gor in

* *Koi nobori* so vetrne vreče v obliki krapa (japonsko *koi*), ki jih Japonci dandanes navadno izobesijo ob dnevu otrok 5. maja. *Koi*, zapisano z drugo pismenko, pa pomeni tudi 'ljubezen'.

dol, a zastave nisem uzrla. Po hrbtu me je oplazil hladen piš, ki mi je ušel pod ovratnik, zato sem se hitro umaknila nazaj na toplo in zaprla okno.

Na mizi je ležal kupček risb za kamišibaj, s katerimi sem se trudila prejšnji dan. Prva naj bi prikazovala žerjava, ki se je sredi riževega polja ujel v past, a je njegova glava spominjala na čebulo, ki je ušla v cvet, njegov trup pa je bil po obliki na las podoben glavi golfske palice. In to po vseh urah garanja. Najprej je bil žerjavov vrat verjetno predebel in prekratek, saj je kolegica Dortha, ki sem ji pokazala risbo, ko se je ravno odpravljala domov, vprašala: »Raca?«

Ko sem zato vrat stanjšala in podaljšala, si je premislila: »Aha, labod?«

V naglici sem dorisala dolge noge, in zdaj se ji je obraz razsvetlil kakor stenj, ki se je končno vnel.

»Aja, že vem, štokrlja – ne – žerjav?« je zavpila, da sem ji nehote stisnila roko. Žerjavi ne nastopajo v Andersenovih pravljicah, zato je bilo pri Dortha, ki je tudi Danka, ime tega ptiča najbrž pospravljeno kje globoko v možganskem predalniku. Ker sem iz njenih ust nazadnje le izvabila besedo žerjav, bi rekla, da mi je risba še kar uspela.

Ob trepljaju po rami sem se ozrla in tam je stala Dortha. Gostih zlatih las ta dan ni imela spetih v »konjski rep« kot običajno, ampak so ji bujno valovali čez rame. Ovita je bila v dolgo batik krilo z vzorcem ribjih lusk.

»Podoba morske deklice,« sem pripomnila.

»Otroci imajo radi *cosplay*.«

»Beseda *cosplay* je iz moje dežele.«

»A ni angleška?«

»Ne. Angleži besede *costume* ne krajšajo v *cos*. Beseda *cosplay* je po neangleško iz angleških delov zmontirana.«

Dorthe je vedela, da se glede jezikovnih zadev rada neskončno razgrejem, zato je hitro spremenila temo.

»Hiruko, tako lepo rišeš, kar zavidam ti.«

Tega ni rekla zajedljivo ali pa v šali, ampak me je iskreno pohvalila. Od sramu sem lezla vase, a če bi ostala kar tiho, bi izpadlo, kot da se strinjam z njo. Komaj sem spravila z jezika razlago: »V moji osnovni šoli so vsi otroci talent imeli. Vsak dan so veliko črk napisali in veliko krasnih slik ustvarili. Primerjalno gledano sem na ravni dveletnika.«

Dorthe je gledala z velikimi očmi in pretirano prikimavala.

V resnici se ne spomnim, da bi pri predmetu, ki so ga imenovali »likovni pouk« ali pa »umetnostna vzgoja«, kdaj dobila dobro oceno. Marsikaterega med mojimi sošolci bi lahko imeli za reinkarnacijo slavnega Hokusaja Kacuške, tako spretno so sukali čopič že po naravi, ne da bi jih kdo naučil. Kljub temu si skoraj nobeden ni želel postati slikar. Na poti v odraslost so najbrž sledili utrjenim stopinjam staršev, se zaposlili v takem ali drugačnem podjetju ter se zadovoljili z nedeljskim ustvarjanjem olj, tušev, lesorezov, bakrorezov ..., s katerimi so krasili svoje predsobe.

V Evropi pa sem opazila, da ljudje na risanje gledajo drugače kot na pisanje. Mogoče mislijo, da je

čopič samo za slikarske talente Munchovega kova, saj se navadni ljudje risanja sramujejo, češ, umetnost nima nič z ročno spretnostjo, ni stvar veščine, rišejo naj samo poklicani. Lahko da imajo prav. Vseeno se mi ne zdi taka reč za otroke narisati kakšen plakat ali letak, če je treba ali če te prosijo. Dorthe in drugi kolegi pa mi niso in niso hoteli pomagati pri ilustracijah za kamišibaj. Saj vsak dan pišemo črke, ki bi se kaligrafu zdele grozovite, zakaj torej ne bi risali risb, ki so v očeh umetnika ničvredne? Očitno med pisanjem in risanjem vidijo neko prvinsko razliko. Zakaj bi jih bilo drugače sram grdih risb, ne pa tudi grde pisave?

Kamišibaj sem predlagala jaz, in ker mi nobeden ni priskočil na pomoč, sem morala ilustracije narisati sama. To je bil zame hud napor, sem pa uživala pri izmišljanju zgodbic. Za prvič sem izbrala pravljico, ki sem ji dala naslov *Tamagoči Goči*. Pripoveduje o mladičku kure bliskovke, ki se ne more izvaliti in je ujet v jajcu. Njegova mama je jemala prehranske dodatke, ker je hotela jajca s čim tršo lupino, a se je Gočijeva izkazala za pretrdo. Poleg tega je, potem ko je izlegla jajce, zbolela za *bluebirdom* in so jo sprejeli v bolnišnico. *Bluebird* pomeni depresijo brojlerjev, ko kokoši, ki jih silijo, da nenehno nesejo, lepega dne omagajo in obležijo. Tamagoči Goči se torej ne more prekljuvati skozi svojo lupino. Zasmili se vranam in galebom, da priletijo k njemu ter kljuvajo in kljuvajo s svojimi kljuni, a se lupina, trda kakor opeka, ne vda. Na njeni površini se od časa do časa zablinkajo besede: *Kakšno vreme je zunaj?* Ali pa: *Kako mrzlo je danes*. To so piščančkov misli, ki se prižigajo kakor

napisi svetlobnih reklam. Kot pove že ime teh ptičev, v telesu tvorijo šibek električni tok, s katerim lahko komunicirajo na daljavo.

Otroci so pravljico poslušali z odprtimi usti. Noben se ni zasmel, še nasmehnil ne. Skrbelo me je že, da zgodbe niso razumeli, ko je neki fantek previdno dvignil roko.

Vprašal je: »A je Goči ime jajcu ali piščančku?«

Očke so se mu iskrale kakor gladina jezera v jutranjem soncu in goste trepalnice so mu na kostanjevo rjava lica metale mrko senco misleca. Po velikosti bi mu prisodila kakšnih sedem let. *Afganistan, Sirija, Irak ...* Po glavi so mi švigala imena držav kakor podobe v kalejdoskopu. Iz katere je prišel na Dansko ta fantek? Če obstaja dežela Matematika, mogoče od tam? V vsaki od črt, ki izrisujejo zapletene vzorce po zidovih te dežele, se skriva matematična resnica, in kakor hitro tamkajšnji dojenček spregleda, mu te črte v možgane vtisnejo tirnice logičnega mišljenja. Črte, ki sem jih tako nerodno narisala jaz, ne da bi sploh pomislila na lupino in piščančka kot na dvojce različnih stvari, so malega očitno zbegale.

Mogoče ne bi smela tvegati z umetno pravljico. Odločila sem se, da za naslednji kamišibaj izberem ljudsko. Zamižala sem in se poskušala spomniti kakšne, ki sem jo slišala kot otrok, in prva, ki mi je padla na pamet, je bila *Bake kurabe*.^{*} *Kurabe* po-

^{*} Pravljičice, ki jih Hiruko omenja v nadaljevanju, so resnične stare japonske pravljičice, a se marsičesa ne spomni prav in spominske luknje zapolni po svoje.

meni nekaj takega kot tekmovanje, a kako naj prevedem besedo *bake*, ki izhaja iz glagola *bakeru*? Odkar sem v Evropi, nisem naletela na veliko opisov bitij, ki bi se *bakeru*, preobražala. Res je, da so mumini lahko najrazličnejših oblik, ampak te niso nastale s preobrazbo; taki so se že rodili. Dolgo sem razmišljala, preden sem se spomnila Ovidijevih *Metamorfoz* iz starorimske književnosti – prave zbirke zgodb o preobrazbah. *Metamorfoza* je latinska beseda, zato je za otroke najbrž pretežka, vseeno pa mislim, da se jo splača naučiti, saj je vsestransko uporabna. Prieseljenci nimajo časa, da bi se učili nešteto različnih besed, ki poimenujejo samo eno stvar, zato naj rajši že v otroštvu usvojijo osnovne večpomenke.

Glej, v čistilnici so mi skrčili pulover: »Jah, metamorfoza.« Z roko na srcu, ker se je moja ljubezen ohladila: »Pač, metamorfoza.« Ob vrnitvi domov, ker so stare ulice zdaj popolnoma drugačne: »Ah, metamorfoza.« Ko se Dorthé prikaže oblečena ne kot morska deklica, ampak kot čarovnica: »Oho, metamorfoza.« – Beseda je brezmejno koristna. Zato sem se odločila, da *Bake kurabe* prevedem kot *Olimpijada metamorfoz*. Pravljičica se začenja takole: »V nekem mestu je živela lisica, ki je bila mojstrica spreminjanja. V sosednjem mestu je živel *tanuki*, sorodnik psa, ravno tako veleumen spreminjavec.« Najbrž malokateri otrok pozna tanukija ali rakunastega psa, zato sem ga opisala kot sorodnika psa.

Kolikor se spomnim zgodbe, se *tanuki* postavlja pred lisico, kako prepričljiv da je v podobi neveste, nakar se lisica spremeni v *mandžu*, to je nekakšen

cmok. Ko ga tanuki zagleda, se ga brž poloti, pri čemer izpod poročne obleke ponevedoma pomoli rep. To izda njegovo preobleko in izgubi v *bake kurabeju*. Lahko da si nisem vsega točno zapomnila, a nisem imela nikogar, ki bi me popravil. Sprijaznila sem se, da pravljico pripovedujem, ne da bi točno vedela, kaj je v njej starega in kaj sem si izmislila.

Tudi za besedo *mandžu* nisem čisto vedela, kako naj jo prevedem, in nazadnje sem se odločila za praliné. Seveda je med malimi priseljenci, ki so komaj prišli na Dansko, gotovo tudi kakšen, ki za pralinéje še ni slišal. Pravzaprav bi lahko tisti, ki govorijo turško ali arabsko, od doma poznali slaščico iz testa, nadevanega s sladko pasto, ki je bližje mandžuju. A ker migranti najbrž nikoli več ne bomo okusili nič podobnega pravemu mandžuju, sem se ga odločila prirediti v praliné. Pa čeprav na koncu vse skupaj izpade, kot da je pasjega bratranca prelisičil praliné.

Otroci so prizor, ko tanuki naskoči slaščico in sproži rep, pozdravili z veselim vzklikanjem. To pravljico so sprejeli veliko boljše kot *Tamagočija Gočija*, zato sem se odločila, da si jih v prihodnje ne bom več izmišljevala in se bom držala ljudskih.

V pravljicaškem centru prek pravljic učimo otroke migrantov o Evropi. Včasih so jim brali domači prostovoljci, nedavno pa so presodili, da je učinkoviteje, če imajo priseljenki otroci stik z odraslimi imigranti, in sicer obvezno od drugod, kot so sami, da bi prišlo do čim večjega mešanja kultur. Tako sem tudi prišla do službe.

Ko sem v tedniku *Nordic* opazila zaposlitveni oglas pravljíčarskega centra, sem živila še v Trondheimu na Norveškem. Ravno takrat sem izvedela, da ne morem več ostati na fakulteti. Za nameček je moja domovina, kamor sem se nameravala vrniti, izgini-la, zato nisem vedela, kje bom sploh živila; bila sem izgubljena. Med branjem oglasa sem se nenadoma domislila, da bi otroke priseljencev poučevala jezik, ki sem si ga izmislila. Ta umetni jezik, ki ga razumejo po vsej Skandinaviji, sama pri sebi imenujem *panska*, kar je okrajšava za pan-skandinavščino, vseskandi-navski jezik. Na Švedskem poznajo ljudski ples *pol-ska*, navidez poimenovan po Poljski, od koder naj bi izviral, vendar ugibajo, da je v resnici nastal kar v Skandinaviji. Podoben prizven sem si želela v svojem poimenovanju.

Svoje panske nisem ustvarila v laboratoriju ali z računalnikom; nastala je postopoma, sama od sebe, medtem ko sem se trudila govoriti tako, da so me razumeli. To je bilo zame ključno odkritje – da je tak ustroj človeških možganov. Predvsem je namreč treba govoriti vsak dan čim več in upošteva je kriterij razumljivosti. Ko se odločiš, da se boš naučil neke-ga jezika, tega ne počni z učbeniki; prisluhni ljudem okrog sebe, posnemaj zvoke, jih ponavljaj, pravil-nost začuti kot ritem, in prej ali slej boš spregovoril v novem jeziku.

Nekoč je bilo v glavnem tako, da so si migranti izbrali neko državo, potem pa ostali tam do smrti, zato je bilo dovolj, če so se naučili tamkajšnjega jezi-ka. Danes pa se migranti stalno selimo. Zato je naša

govorica znesena z vseh vetrov, je mešanica jezikov vseh prepotovanih pokrajin.

Obstaja sicer poimenovanje »pidžin«, a za moj jezik ni primerno, saj ga nimam za »biznis«. Nisem trgovka, ničesar ne ponujam naprodaj. Če trgujem, je to izključno z besedami.

Medtem ko sem premišljevala, kako bi bilo otrokom v pravljíčarskem centru pripovedovati v panski, sem prišla na idejo, da bi jim priredila kamišibaj. Zagotovo bo razumljiveje, če jim bom med pripovedovanjem tudi kazala slike, sem si rekla. Predlog sem poslala skupaj z življenjepisom in takoj dobila povabilo na razgovor v mesto Odense. Tam sem seveda govorila v panski, in ni minilo pet minut, ko je v očeh kadrovikov že utripalo: *Sprejeta!*

Moja slaba lastnost je, da me je več v besedah kot v dejanjih. »Poskusimo s temle,« rečem, neobstoječemu dam obliko, ga zavijem v celofan in druge prepričam v vizijo prihodnosti, kakršno da si vsi želimo. Tak talent v moji domovini ni bil posebej visoko cenjen – bolj so zaupali redkobesednim, a delovnim. Prednost so imeli tisti, ki so desetletja garali, držali jezik za zobmi in odsotno momljali: »Tole bo najbrž tisto, kar sem hotel doseči, ali pa tudi ne, kdove.« Po drugi strani so jih mladi, ki so kazali pobudo in se zavzemali za spremembe, ki so si drznili imeti ambicije, da bi popeljali podjetje v nove smeri, dobili po betici s pregovorno macolo. »Če klin štrli, se ga zabije,« so govorili – in za vadbo zabijanja celo izumili igro »lopni po krtu«.

Yoko Tawada RAZKROPLJENI PO ZEMLJI

prevod Domen Kavčič

Knjižna zbirka BELETRINA, Literature sveta

Uredila

Mateja Arnež

Lektura

Kristina Sluga

Korektura

Jerneja Katona Zajc

Oblikovanje

Eva Mlinar

Oblikovalska zasnova notranjosti

Polonca Strman

Prelom

Jana Kuharič

Tehnični urednik

Marko Hercog

Izdajatelj

BELETRINA, zavod za založniško dejavnost
Neubergerjeva 30, 1000 Ljubljana
www.beletrina.si

Direktor založbe

Mitja Čander

Programski vodja založbe

Aleš Šteger

Glavni urednik

Urban Vovk

Naklada: 1000 izvodov

Ljubljana 2025

Beletrina*